

"אחר שאספת חקי החכמה תכנינם ע"י בינתך ושכלך, שיהיו לחם הנפש"

(פירוש מלבי"ם למשלי, ו' ח')

שוירת ההיבטים ההלכתיים, בדיוני וועדת סל התרופות והחלטותיה :**1. מתוך המאמר : הכללת תרופות לאיכות-חיים בסל הבריאות - הרב יובל שרלו (כתב העת תחומין, כרך כח) :**

תקצוב ממלכתי של מערכת בריאות במדינת ישראל, הוא מערכת מורכבת וסבוכה. ... חוק בריאות ממלכתי, הטיל על המדינה לקבוע סל תרופות, המתקצב על ידי המדינה ... כדי לקבוע אלו תרופות תיכללנה בהרחבת הסל, מינה שר הבריאות ועדה בת 16 חברים, ממגזרים שונים. ... כאחד מנציגי הציבור בוועדה, אני נחשף לדילמות קשות ... מהכבוד שבדילמות היא שאלת מעמדן של תרופות שאינן מצילות חיים, אולם משפרות את איכותם בצורה משמעותית ביותר. ... האם יש להלכה עמדה בשאלה זו ?

האם סל הבריאות במדינה היהודית, יראה אחרת מאשר סל בריאות במדינה אחרת ? ...

2.א'. מתוך פרוטוקול דיוני הוועדה להרחבת סל שירותי הבריאות - 2014 :

יו"ר הוועדה : אני רוצה לחלוק עם חברי הוועדה כמה רשמים וחוויות שלי ... מהסל של שנה שעברה ... בסופו של דבר מצאנו את עצמנו, שמתוך סל של שלוש מאות מיליון, מאה מיליון הוקדש לתרופות שמאריכות חיים בצורה מאוד מוגבלת, שבועות עד חודשים, **המלה בוודאי יש פה. השאלה אם היא לא באה על חשבון תרופות יעילות יותר.** שוב, אנחנו מקדשים גם חיי שעה, השאלה איפה הגבול עובר ...

דוברת : מבחינה הלכתית ... נכון שעקרונות אין אבחנה בין חיי שעה לחיי עולם. חולה שאני יודעת שתוך חמש דקות ימסור נשמתו, הוא בעיניי חולה שיחיה לעד, בדיוק כמו אדם בריא לחלוטין. אבל ההלכה היא מציאותית והיא ריאלית והיא יודעת שחייבים, לא שמותר, **חייבים לשקול סדר קדימויות.** ... מה שאנחנו דנים עליו, זה שכל החולים הם במצב של פוטנציאל מוות קרוב, והשאלה : כמה אנחנו מרחיקים את מועד המוות. ...

דובר : אני רוצה להתייחס להיבטים של הלכה. ... יש בכא-מציעא את ההלכה, של שניים מהלכים בדרך.

דוברת : אחת החלוקות שעושים פוסקים, בשאלה של : שניים שהלכו במדבר ... היא על פי (התשובה לשאלה) : למי שייכים המים. ...

3. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא, דף סב' ע"א : ... לכדתניא : שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם - מתים, ואם שותה אחד מהן - מגיע לישוב.

דרש בן פטורא : מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד : **'חיי אַחִיךְ עִמָּךְ' - חייך קודמים לחיי חבריך.**

4. מהרש"א, שם : וחי אחיך עמך - ... ונראה לפי הדרש דרבי עקיבא, דאם היה הקיתון של מים של שניהם - דמודה רבי עקיבא לבן פטורא, דשניהם ימותו ואל יראה וכו', **ואפשר דהיינו טעמא כדאמרין : מאי חזית דדמא דידך טפי מדמא דחברך וקיימא לך.****5. שיטה מקובצת למסכת בבא מציעא, שם :**

חייך קודמין לחיי חברך - ואותו אדם שהמים בידו - שותה ומציל נפשו, דחייך קודמין להציל את עצמו !
חטפן אחד מהם מחברו ושתה, וחברו מת על ידו - חייב בדניו שמים, כן נראה דמאי חזית דדמא דידך טפי (הרמ"ך).

6. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין, דף עד' ע"א :

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוידק : נימנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד : כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם : 'עבור ואל תהרג' - יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. ...

רוצה גופיה מנא לך ? - סברא הוא. דההוא דאתא לקמיה דרבה [צ"ל : רבא], ואמר ליה : אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא, ואי לא - קטלינא לך. אמר ליה : **לקטלך ולא תיקטול. מי יימר דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי.**

7. רמב"ם הלכות יסודי התורה, פרק ה' הלכה ב' : ... שלש עבירות אלו אם יאמר לו : 'עבור על אחת מהן או תהרג' - יהרג ואל יעבור !**2.ב'. מתוך פרוטוקול דיוני הוועדה :** דובר : ... לכן גם הסיכום הוא : חייך קודמים לחיי חברך. חיי בעל המים - קודמים לחיי, מי שאין לו מים.

דוברת : גם אם אתה מחזיק פיזית את המים אבל הם לא שלך, לא אתה הבאת אותם - ישתה מי שקנה אותם ! **במובן מסויים, המים שייכים לנו, כי כרגע הכסף אצלנו. ולכן יש לנו הזכות המוסרית-הלכתית להחליט ... למי אנחנו מעניקים את המים האלה. ...**

8. משנה מסכת הוריות, פרק ג' משנה ז' :

האיש קודם לאשה להחיות, **[תפארת ישראל :** כששניהן עומדין להציל ממוות - מציל תחלה האיש ... [י"ד רנ"א ס"ח]]
ולהשיב אבדה. **[רע"ב :** שהוא מקודש ממנה, שהאיש חייב בכל המצות, והאשה אינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא].

9. שולחן ערוך יורה דעה, הלכות צדקה סימן רנב' סעיף ח' : ... ואם שניהם רוצים לטבוע בנהר - הצלת האיש קודם.

10. ט"ז על שולחן ערוך, שם : האיש קודם לאשה להחיותו, ממילא לכל סכנה של מיתה, ונ"ל הטעם, שאיש חייב טפי במצות:

11. שו"ת מנחת שלמה, תנינא (ב - ג), סימן פו' - בעניני הצלה ורפואה. א. דין קדימה בריפוי ובמכשיר הנשמה :

... צריכים בעיקר להתחשב עם גודל הסכנה ועם הסיכויים להצלה. התחשבות בגיל לא באה כלל בחשבון - ועיין בסוף מס' הוריות, במשנה ובגמ' סדר של עדיפות ... אך חושבני שבזמננו קשה מאד להתנהג לפי זה.

2.ג. מתוך פרוטוקול דיוני הוועדה : דובר : ... וכאן נכנס המושג ההלכתי האחרון : ... האיסור של : 'ל'א תעמ'ד על דם רעך'.

דוברת : האיסור 'ל'א תעמ'ד על דם רעך', אומר : ברגע שאת יכולה למנוע רעה מהזולת, כל רעה, את חייבת לעשות זאת. הדבר מחייב אותי לשני דברים : כשיש לי חולה שאני יכולה להבריא אותו, או למנוע המשך תקיף של המחלה, חובת 'ל'א תעמ'ד על דם רעך', היא הרבה יותר חזקה לגביי, מאשר מי שבכאב, אין לי דרך למנוע ממנו רע.

דובר : 'ל'א תעמ'ד על דם רעך' מדגיש את המיידיות ואת הדחיפות המיידית ואת סכנת החיים המיידית.

דוברת : וגם את גודל הצרה. יש לי כרגע שני אנשים בצרה, אני לא יכולה להתחלק לשניים, אז אני צריכה לאמוד את הצרה, את המצוקה הגדולה יותר, ולהושיט עזרה, וגם את האפקטיביות של הושיטת העזרה שלי.

12. ויקרא, פרק י"ט פסוק טז' : ל'א תלך כקיל בעמ'ך ל'א תעמ'ד על דם רעך א'ני ה' :

13. רש"י, שם : לא תעמד על דם רעך - לראות במיתתו ואתה יכול להצילו, כגון : טובע בנהר, וחיה או לטמים באים עליו.

14. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין, דף עג' ע"א : משנה. ואלו הן שמצילין אותן בנפשן : הרודף אחר חברו להרגו ...

גמרא. ... מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין [שודדים] באין עליו, שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר : 'ל'א תעמ'ד על דם רעך'. [רש"י : לא תעמוד עצמך על דמו, אלא הצילהו]. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא? [נדבר זה מכאן הוא נלמד? הרי מפסוק אחר למדו זאת?!] :

אבדת גופו מניין [רש"י : כגון נטבע בנהר, מניין שאתה מצווה על השבתו?] - תלמוד לומר : 'והשבתו לו'.

15. המאירי למסכת סנהדרין, שם : מי שראה חברו טובע בנהר או חיה גוררתו או ליסטים באים עליו - חייב להשתדל בהצלתו!

ולא סוף דבר בעצמו אם הוא יכול בלא סכנה, שהרי על אבדות ממונו חייב - על אבדות גופו כל שכן, אלא אף על ידי אחרים, והוא שישכור שכירים, ופועלים, ובקאים באותן הדברים להצילו, וחברו פורע לו מן הדין ... וכל שלא עשה כן - עובר משום : 'ל'א תעמ'ד על דם רעך'.

16. רמב"ם, הלכות רוצח ושמירת הנפש, פרק א' הלכה יד' :

כל היכול להציל ולא הציל עובר על (ויקרא, יט' טז) : 'ל'א תעמ'ד על דם רעך', וכן הרואה את חברו טובע בים, או ליסטים באים עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו, או שישכור אחרים להצילו ולא הציל, או ששמע גויים או מוסרים מחשבים עליו רעה, או טומנין לו פח ולא גלה אוזן חברו והודיעו, או שידע בגוי, או באנס שהוא קובל על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על : 'ל'א תעמ'ד על דם רעך'.

17. שו"ת משנה הלכות, חלק טז' סימן קיא' : דין קדימה בחלוקת מעות צדקה.

בדבר יהודי עשיר שנפקד לאחר שנים מרובות, בזרע של קודש ... הוא מעונין לתרום חמישית מנכסיו לטיפול בחולים (המדובר בסכומי כסף גדולים מאד). האם כדאי לתרום למחלקת פוריות בבית החולים או למחלקת עינים? הרי על שניהם גם על עוורים וגם על עירירים, נאמר שהם חשובים כמת. ...

18. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא, דף ח' ע"ב : תנו רבנן : קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה ... תמחוי - נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה ... תמחוי - לעניי עולם, קופה - לעניי העיר; ורשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה, ולשנותה לכל מה שירצו ...

19. רמב"ם, הלכות מתנות עניים, פרק ט' הלכה ז' : רשאי בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה, ולשנותן לכל מה שירצו מצרכי צבור, ואף על פי שלא התנו כן בשעה שגבו. ואם היה במדינה חכם גדול ... הרי זה רשאי לשנותן לכל מה שיראה לו מצרכי צבור.

המשך - שו"ת משנה הלכות : יש להשיב : ... התורם אמר שהוא רוצה לתרום חמישית מנכסיו לטיפול בחולים, ורצה לדעת עדיפות לאיזה חולים ליתן, אז פשוט דחולים שיש בהם סכנה, קודמים לחולה שאין בהם סכנה. ... דכוונתו טיפול בחולים, ואם כן, לפי עניות דעת, מחלקת שמטפלים בחולים שיש בהם סכנה ומטפלים בהם בטיפול גמרי, אולי זה קודם.

2.ד'. מתוך פרוטוקול דיוני הוועדה : דובר : יש הלכה ... של פדיון שבויים, שלפי ההלכה הזאת למרות שעושים כל מאמץ אפשרי לפדות שבויים וכו', אומרים שהחברה לא אמורה לרושש את עצמה, לטובת הפרט, זה עד גבול מסויים. אם יש איזה שהוא סכום שאפשר לעמוד בו - פודים, ואם אי אפשר לעמוד בו - לא פודים.

20. משנה מסכת גיטין, פרק ד' משנה ו' : ... אין פודין את השבויים יותר על כדי דמיהן, מפני תקון העולם. [פירוש הרמב"ם : אם נפדה אותם ביותר על דמיהם, ישתדלו הגויים לשבותם].

22. תלמוד בבלי מסכת גיטין, דף מה' ע"א : גמ'. איבעיא להו : האי 'מפני תיקון העולם' - משום דוחקא דצבורא הוא, או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו שפי? ת"ש : דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב. אמר אביי : ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד? דילמא שלא ברצון חכמים עבד.

23. תלמוד בבלי מסכת גיטין, דף נח' ע"א :

ת"ר : מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לדרך גדול שברומי, אמרו לו : תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עינים וטוב רואי, וקוצותיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר (ישעיהו, מב) : 'מי נתן למשקה נַעַק' ב' וְיִשְׁכָּאֵל לֵב זְוִים' ? ענה אותו תינוק ואמר : ה'לו'א ה' זו חָטְאנוּ לו' נְל' א' אָבוּ בְדַכְכִּי הַלֹּךְ נְל' א' שְׁמַעוּ בְּתוֹכְתוּ.
אמר (ר' יהושע) : מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה ! שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו.
אמרו : לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל. ומנו ? רבי ישמעאל בן אלישע.

24. תוספות למסכת גיטין, שם : כל ממון שפוסקין עליו - כי איכא סכנת נפשות, פודין שבויין יותר על כדי דמיהן ...

25. שולחן ערוך יורה דעה, סימן רנב' סעיף ד' : אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם, מפני תיקון העולם, שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבותם. אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה. וכן לת"ח, או אפילו אינו ת"ח, אלא שהוא תלמיד חריף ואפשר שיהיה אדם גדול, פודים אותו בדמים מרובים.

26. ב"ח לספר הטור, יורה דעה סימן רנב' ס"ק ג' :

ג'. אין פודין את השבויים וכו'. משנה סוף פרק 'השולח' וקא מיבעיא להו משום דוחקא דציבורא ... דילמא שלא ברצון חכמים עבד. וכתב הרא"ש : ובעיין לא איפשיטא, הלכך אפילו בתו אין לפדות דלא ליגרבו, אבל על עצמו ועל אשתו שהיא כגופו ... - לא תקנו ! ... נראה לפע"ד, דהבא לפדות בתו או קרוביו או אשתו ביותר מכדי דמיהן, כלוי בר דרגא - לית ליה למיחש דעביד שלא ברצון חכמים, ואין למחות בידו, דיש לו לסמוך על דברי הר"ן ז"ל, אלא דאין לנו לחייבו לבעל בתקנת חכמים לפדות אשתו, ביותר מכדי דמיה וכדפסק הרי"ף והרמב"ם :

2.ה'. מתוך פרוטוקול דיוני הוועדה : דובר : יש שאלה שעולה כבר בתלמוד, אדם מאוד עשיר אומר תשמעו, לקחו את הבת שלי, אני לא מבקש מכם שקל, תנו לי לפדות אותה, יש לי כסף. רוב הפוסקים טוענים שמכיוון שאין גוזרים גזירה על אדם שלא יכול לעמוד בה - אי אפשר לעמוד מול אבא כזה ולומר לו : לא ! בשם התיקון החברתי, השיוון, לא. זה באמת נורא שחולה שהוא מבוטח או בעל ממון, כן יוכל לרכוש לעצמו. אבל זה מחוץ לתחום היכולת שלנו להשפיע.

המשך - דברי הב"ח : בשו"ע כאן (ס"ד) ובאבן העזר סימן ע"ח (ס"ב) פסק, דבין באשתו בין בבתו ושאר קרוביו - אין מניחין לפדותה ביותר מכדי דמיהן, אלא דלעצמו ! וכן לתלמיד חכם יכול לפדות ביותר מכדי דמיהן !

ולפעד"נ עיקר דרשאי לפדות ביותר מכדי דמיהן, בין לבתו וקרוביו וכל אדם, ואין מוחין כיון דליכא דוחקא דציבורא, וכל שכן דאין מוחין כשבא לפדות את אשתו אלא דאין מחייבין לפדות את אשתו, ביותר מכדי דמיה וכן עמא דבר :

2.ו'. מתוך פרוטוקול דיוני הוועדה :

דוברת : אני חושבת שצריכים להזכיר את הנושא של עזרה הדדית, שזה חלק מחוק ביטוח בריאות ממלכתי. צריך לזכור את הנושא של השוויוניות, צריך לזכור שבאמת התרופות האלה הן היקרות ביותר ... ואלה התרופות שהכי קשה לחולים להתמודד עם העלות שלהן ... הכוונה היתה שבגלל הרצון לשוויוניות - תרופות שנחליט שמספיק חשובות מבחינת הארכת חיים, תיכנסנה לסל הבסיסי ולא תהיינה דווקא בביטוחים משלימים או ביטוחים פרטיים.

דוברת : במאה ה-18, נשאלה שאלה על ידי יהודי שומר מצוות : האם מותר לו להתפלל על אישתו שתמות, כשהיא ביקשה את זה. ... למעשה, הרב שהתיר יוצר סוג של תקדים ואומר : המשך החיים זה לא בכל מחיר. לעיתים המשך החיים פוגע באופן דרמטי באיכות החיים של החולה עצמו ...

27. שו"ת מנחת שלמה תנינא, סימן פו' - בעניני הצלה ורפואה : ב. נתינת תרופות הרגעה הגורמות נזק, ללא ידיעת החולה.

הואיל ויסורים קשים מאד לאדם ואי אפשר לסובלם ... מסתבר שצריכים לרחם על החולה ולהקל עליו את סבלו ולהשקיע במעט את הכאבים, ובפרט דגם אפשר שכאבים חזקים מחלישים ומזיקים לאדם יותר מהתרופות ... יתכן דשייך שפיר לומר דבר זה, גם בנידון דידן וצריכים שפיר להשקיע הכאבים, וד' ירחם.

28. מתוך המאמר : הכללת תרופות לאיכות-חיים בסל הבריאות - הרב יובל שרלו (כתב העת תחומין, כרך כח) :

... ממקורות אלה עולה הכרה במציאות קשה, של איבוד הטעם בחיים בשל ייסורים קשים, עד כדי בחירת המוות. מכאן שיש בסיס להעדפת גאולה מייסורים קשים, על פני תרופות מצילות חיים. ברם, יש להיזהר מאוד ממדרון חלקלק, שבו עקרון קדושת החיים יתדרדר, ובשל ייסורים יעדיף אדם את מותו. ...

יחי רצון שנמלא חלקינו ביחסכם וטחח לחגשחת חקביח :

"וי אמר אם שמוע תשמע לקול ה' אל היך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו
ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתים במצרים ל' א' אשים עליך כי אני ה' ר' פאך". (שמות, טו' כו')